

بو حقير و فقير و برنقصير السيد الحاج عبدالقادر المعروف بامير خواجه كنانكش الاسكداري
بو كتاب مستطابي ملكدن اخراج ايدوب اسكدارده واقع والده عتيق جامع شريفنه
شول شرطله وقف ايدامك طلبه علومدن هر كيمه اقتضا ادر ايسه دهن قوي و يا خود
كفيلي ملك ايله و بريلوب تاقراتي تمام اولنج حفظ ايدوب نشان ايجون كاغدين بوميه
وجلدين سو كيه و او شاق الله و يرميه و تبديل و تغيير اتميه اكر شرطلر بريك خلاصه
ظهرد ايدرسه نتمين اولنه قمن بدله بعد ماسمه قائم اتمه على الدين بدلو نه نظم كرمي
خواسنج اتم اوليه لر مهر

۴۵۹

KÜTÜPHANE VAKFIYELERİNDE KİTABIN KORUNMASINA DAİR TEDBİRLER

EMİNE BETÜL ÇAKIRCA

Kitapları toplamakla değil, bunların içinde-
kileri ezber etmekle meşgul ol.
Çünkü, bu kitapların da uğradıkları felaketler
ve onlara da musallat olan afetler vardır.
Onları ateş yakar, su basar.
Fareler yırtar, kemirirler, hırsızlar parçalar.
Bunların muhteviyatından bir haber olma-
yarak
Bunları dolaplarına koyup üzerlerini kilitle-
yenler
Ve bunlardan istifade edecek kimselerin
istifadelerine mani olanlar
Bu hareketler ile bu kitapları bir nevi tahrip
ve helak etmiş olurlar.
Bazı cahiller de vardır ki bunlar, bu kitapların
muhtevalarına
Ve bunları okuyan kimselere karşı kalplerin-
de şiddetli buğuz beslerler
ve bu kitapları yok eylemek isterler.
...

İnsanın zatında saklayabileceği nesnelere
helak olmaya mahkumdurlar.
Daima mahv olmağa maruzdurlar.
İnsanın kendisinde saklayamadığı, saklaya-
mayacağı nesnelere kendisinden başka
her nerede idhar ederse etsin elbet de
bir gün başka bir kimse gelip o nesnelere
ele geçirir ve onları ilk sahibine rağmen
dilediği gibi harç ve sarf eder...

RAHMETLİ Süheyl Ünver'in bir makalesinde Biruni'nin *Kitabu's-Saydanefi't-Tib* isimli eserinin mukaddimesinden paylaştığı bir not kitapları bekleyen tehlikeler ve kitap sahiplerinin sorumluluklarına dair bir farkındalığı ortaya koymaktadır. Buna göre zamanın ve çevre şartlarının etkisine açık olan kitaplar son derece kıymetli

olmalarına rağmen her şey gibi geçicidir. Kitap sahibinin vazifesi kitaplarını koruyup ömürlerini uzatırken başkaları ile de paylaşmaktır. Aksi takdirde kitapları sadece kendisine saklaması onların helakine sebep olacaktır. Biz burada "kitap paylaşma"yı iki kişi arasında ödünç alıp vermenin ötesinde kitapları vakfederek bir kütüphane dahilinde korumak noktasında değerlendiriyoruz. Zira bu yaklaşım İslam tarihinde vakıf kütüphanesinin arkasındaki düşünceyi de anlamamızı kolaylaştırır. Öncelikle, ister kitaplarını kendisine saklasın ister hayatta iken onları paylaşma sorumluluğunu üstlenerek vakfetsin, kitap aşıklarının kitaplarının akıbeti konusunda haklı bir endişeleri olduğuna dikkat çekmemiz gerekir. Mesela 17. yüzyılın ilk yarısında Üsküdar'da Vali-

de-i Atik Camiine kitaplarını vakfeden Kemankeş Emir Hoca, koleksiyonundaki iki ayrı kitaba şu mısraları yazmıştır:

“Ömrümün hasılı gibi iş bu kitap
Korkarım ben ölünce cahil-i nadana
düşe
İzzetin hakkı için senden umarım Ya Rab
Hayr ile sahibini yad eden yarana düşe”
Sahibi Emir Hoca Kemankeş Üsküdarı-
1110 (H.)

Kitabın “cahil-i nadan” eline düşmesi, kıymetinin bilinmemesi ve ona zarar verilmesi demek olmalıdır. Bir diğer örnekteyse kitabın dikkatli kullanılması için okuyucu şöyle uyarılmaktadır:

“Bu kitabın kağıdın her kim nişan için
büker
Dest-i cehl ile çeküp hançer yere kanım
döker”

Yazma eserler üzerine çalışanların da aşına olduğu üzere bu minvalde manzum veya mensur –her zaman çok da kibar olmayan– ifadeleri, kitapların genellikle zahriye yahut fevaid sayfalarına yazmak kitapseverler arasında yaygınlaşmış gibi görünmektedir. Süheyl Ünver bu tür Türkçe, Arapça ve Farsça ikazları karşısına çıktıkça topladığını ve bir eser yazacak büyüklükte bir dosya vücuda getirdiğini belirtmektedir. Ünver, bu gibi notları Şarkta kitap sevgisinin bir tezahürü olarak görmektedir.

Kitapların yanlış ve hor kullanımına karşı okuyucu uyarılırken kitap kurdu ve diğer böceklerden kitapları korumak için ise ilk sayfalara “Kebîkeç” ibaresinin yazıldığı bilinmektedir.

Bütün bu yazılar ne derece caydırıcıydı bilmiyoruz ancak geçmişte kitabın kullanılış şekli ve kitap sahiplerinin çok sevdikleri kitaplarını koruma pratikleri hakkında nefis bilgiler vermektedir.

Peki kitapların korunması ve geleceğe taşınması için daha ciddi tedbirler alınmamış mıydı? Genellikle kâğıt gibi kırılğan bir malzemedenden üretilen çok sayıda kitabın, bütünlüğünü kaybetmeden günümüze ulaşması, asırlar boyunca devam edegelen saklama ve koruma uygulamalarının olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu uygulamaların sürdürülebilirliğini sağlayan, yaptırım gücüne sahip bir yapının varlığına da işaret etmektedir. Dolayısıyla bu sorunun cevabını Osmanlı vakıf sisteminde ve bu sistemin en önemli yazılı kaynaklarından olan vakfiyelerde aramak yerinde olacaktır. Kitapların güvenliğini, erişilebilirliğini ve kondisyonlarının korunmasını güvence altına alan kütüphanelerin,

hangi şartlara göre hizmet vereceği kitap ve kütüphane vakfiyelerinde yer alan hususlardır.

Kütüphanelerin kuruluş amacı bizatihi kitapları korumakla doğrudan ilişkilidir. Zira vakfiyelerde kütüphane kurucularının üzerinde durdukları en temel unsur kitapların muhafazasıdır. Nitekim kitapların belli bir kütüphane çatısı altında biraraya getirilip muhafaza edilmediği takdirde çeşitli sebeplerle hızlıca bozulmaya uğradıkları veya kayboldukları bilinmektedir. III. Ahmed’in Topkapı Sarayında özel bir bina inşasıyla tesis ettiği kütüphanesinin vakfiyesindeki ifadeler sarayda dahi olsa dağınık halde saklanan kitapların birarada muhafaza edilenlerden daha fazla zayi olma ihtimali bulunduğunu göstermektedir. Buna göre kütüphanenin kuruluş sebeplerinden birisi de nice nefis kitabın dolap köşelerinde toz içerisinde unutulmaları, güve ve kurtlara yiyecek olmalarıdır.

Kitapları muhafaza için mekan kadar önemli olan bir diğer husus depolama ve raf düzenidir. Söz konusu mekan ister bir dolap ister müstakil bir oda ya da bina olsun uygun koşullar sağlandığı takdirde kitapların çevresel şartlardan korunmasında hayati önem taşımaktadır. Vakfedilip belli bir mekanda muhafaza edilme ve okuyucuya ulaşma şansını yakalayamayan kitap koleksiyonlarının zaman içerisinde dağılıp kaybolduğu, çeşitli afetlere maruz kaldığı bilinmektedir.

Osmanlıda müstakil binası olmayıp farklı hayır kurumlarının içinde tesis edilen kütüphanelerde kitaplar özel dolaplarda ya da odalarda muhafaza edilmekteydi. Bazı vakfiyelerde bu konuya da işaret edilmiştir. Mesela 17. yüzyıl ilk yarısında Kemankeş Emir Hocanın Valide-i Atik Camii içerisinde muhafaza edilmek üzere vakfettiği kitaplarının yerini vakfiyesinde “Câmi’-i mezkûrda müceddeden vaz’ eylediğim dolab içinde ve câmi’-i şerîfin içinde sağ cânibdevâki’ dolabda...” şeklinde tarif etmişti.

17. yüzyılın sonlarında kurulan Köprülü Kütüphanesi ise ilk müstakil kütüphanedir. Zaman içerisinde sayıları artan müstakil kütüphanelerin devrin kütüphane mimarisine uygun olarak ve özellikle kitapların sağlığı düşünülerek inşa edilmiş olduğu görülür.

Kütüphane vakfiyelerinde kitapların korunmasına yönelik önemli meselelerden birisi ödünç vermedir (iare). Bu konuda kütüphane kurucularının

birbirinden farklı görüşleri olduğu anlaşılmaktadır. Kitap ödünç verme, bilgi paylaşımı ve erişilebilirlik konusunda kütüphanecilikte “ileri bir hamle” olmakla birlikte kitapların muhafazası konusunda büyük riskler taşıdığı açıktır.

Osmanlı kuruluş devri kütüphanelerinde ödünç vermeye pek sıcak bakılmadığı anlaşılmaktadır. Timurtaş Paşa oğlu Umur beyin (ö. 1461) vakfiyeleri bu noktada erken örnekler arasında gösterilebilir. Umur Beyin Bursa, Bergama ve Biga’daki vakıfları için değişik tarihlerde düzenlediği vakfiyelerinde ödünç verme konusunda pek istekli olmadığı görülür. Ancak, 1449 tarihli Arapça vakfiyesinde kitapların sadece rehin karşılığı ödünç verileceği ama Bursa dışına kesinlikle çıkartılmayacakları şart koşulmuştur.

15. yüzyıl ikinci yarısında Fatih Külliyesinde tesis edilen kütüphanenin vakfiyesinde ise “her kime ne makule kitap verildi ise defterine kayd edileceği, iade edildiğinde bir yaprağının kaybolmamış olmasına dikkat edilmesi” şartı yer almıştır.

16. yüzyıl sonlarında Cihangir Camiine Mahmud Bey tarafından vakfedilen kitapların vakfiyesindeki “mütâla’a ki kitaba kâdir ve kıraatine talib olanlara rehn-i kavîlerin alup istedikleri kitaplardan intifa ve istifâde için virüp ve virdüğü kitapların isimlerin ve alanların dahi kezalik isim ve resimlerin defterine yazup tahtına rehin makbuzların ve ne günde virülüğün bile yazup bir aydan ziyade kimesnede turdurmaya” şeklindeki ifadeler ödünç verme işlemi sırasında hafız-ı kütübün izlemesi gereken yol hakkında detaylı bilgi vermektedir.

17. yüzyılın hemen başlarında Hafız Ahmed Paşa Camii içerisindeki dolaplarda tesis edildiği bilinen kütüphanede ise 2 kuruş karşılığında kitap ödünç veriliyordu. 18. yüzyılın sonlarında İstanbul’da bulunan Antonie Galland bu sistemi kayda değer bulmuş ve şöyle anlatmıştır: “İstanbul’da Hafız Ahmed Paşa Camii denilen bir cami vardır. Burada üçü de Sadi tarafından tefsir edilmiş olan *Gülîstan*, *Bostan* ve *Hafız* divanlarını okumak veya birer suretlerini yapmak isteyenlere vermek üzere kurulmuş bir vakıf var. Bu maksatla her bir eserden 7’şer cilt mevcut olup bu nüshalar 2 kuruş bırakan herkese verilmekte ve cilt iade edilir edilmez para iade olunmaktadır. Çünkü, alınmasındaki gaye, cilt geri getirilmediği takdirde yenisinin tedarikini temindir”.

17. yüzyılın sonlarında kurulan Köprülü Kütüphanesinin vakfiyesinde ödünç vermeye dair önce “taşra ihraç etmeyip ve ettirmeyip” şeklinde bir yasaklama getirilmişse de diğer kütüphanelerdeki uygulama ve muhtemelen öğrencilerin hâlâ ödünç aldıkları kitapları istinsah ederek kitap ihtiyaçlarını giderdikleri düşünülmüş ve kitapların dışarıya çıkarılmaması kaidesine bazı istisnalar getirilmiştir. Zaruret halinde vakıf mütevellisinin bilgisi dahilinde güvenilir kimselere sağlam bir kefil veya rehin karşılığı ödünç kitap verilebilecek, medrese talebeleri de hafız-ı kütübden rehin veya kefil karşılığında ödünç kitap alabileceklerdir.

18. yüzyıl ortalarından itibaren kurulan kütüphanelerde dışarıya ödünç kitap verme konusunda daha korumacı davranılmış, belli şartlar getirilmeye devam edilmiştir. III. Ahmed’in İstanbul’da kurduğu Topkapı Sarayı (1132-1719) ve Yeni Camii (1138-1726) kütüphaneleriyle, Muhammed Sunullah el-Halidi’nin Kudüs’teki kütüphanesinin, Abdürrahim Efendinin Fatih ve Kemankeş Emir Hoca’nın Valide Camiine vakfettikleri kitapları bu tarz bir uygulamaya tabi tutulmuştur.

Kitabın ödünç verilmesi veyahut verilmemesi esasen kitabın akıbeti noktasında en önde gelen meselelerden biri olduğu için hemen her vakfiyede bu konuya ağırlık verilmiştir. Zira bir kitabın ödünç verilmesi demek o kitabın bir daha koleksiyondaki yerini almaması, kaybolup gitmesi yahut okuyucuda kaldığı süre zarfında kötü kullanımdan dolayı zarar görmesi, ayrıca bir süre diğer okuyucuların o kitaptan istifade edememesi gibi ihtimalleri göze almak anlamına gelmektedir.

Bu noktada ödünç vermenin rehin alma gibi belli şartlara bağlanması son derece haklı gerekçelere dayanmaktadır. Dolayısıyla şartlar konusunda okuyucuyu da doğrudan muhatap alan vakıflar olmuştur. Zira kitabı elinde bulundurduğu süre zarfında kitabın zarar görmeden ya da olabilecek en az zararla dönmesi için mümkün olduğunca önlem almak gerekmektedir. Bu tür vakfiye şartlarının güzel bir örneğini Kemankeş Emir Hoca vakfiyesinde buluyoruz: “Bu hakîr ü fakîr ü pür-taksîr el-Hac Abdülkadir el-ma’rûfbi-Emir Hâce Kemânkeş el-Üsküdârî bu kitâb-ı müstetâbî mülkümden ihrâc edip Üsküdar’da vâki’

Vâlîde-i Atîk Câmî-i Şerîfi’neşol şartla vakf eyledim ki talebe-i ulûmdan her kime iktizâ eder ise rehn-i kavî veya hüdkefil-i melî ile verilip nişân için kâğıdın bükmeye ve cildin sökmeye ve uşak eline vermeye ve tebdîl ve tağyîr etmeye. Eğer şartların birinin hilâfı zuhûr ederse tazmîn oluna.”

Kemankeş Emir Hoca’yı ilginç kılan taraf, vakfiyesinin bu kısmını koleksiyonundaki pek çok kitabın zahriyesine de yazarak sadece kütüphane görevlilerini şartlarından haberdar etmekle kalmamış kitabı ödünç alacak okuyucuyu da doğrudan muhatap almış olmasıdır. Diğer yandan vakfiyelerdeki bu gibi ifadeler geçmişte kitapların nasıl korunduğu sorusuna cevap verdiği kadar okuyucu hatasından dolayı nasıl hasar aldıkları hakkında da bir resim çizmektedir.

Kütüphane koleksiyonlarının korunması ve okuyucu ile münasebet konusunda vakfiye şartlarının yerine getirilmesinde en aktif rolü kütüphane personeli üstlenmekteydi. Personelin iş tanımı, kaç kişi olacağı, ne kadar ücret tayin edileceği gibi hususlarda bir standart olmasa da bilhassa koruma ve okuyucu hizmetleriyle doğrudan ilişkisi olan hafız-ı kütübün yanısıra ferraş, bevvab, mustahfız, katib-i kütüb, mücellid gibi görevlilere de pek çok vakfiyede rastlanmaktadır.

Hafız-ı kütüb öncelikle vakfedilen kitapları korumak ve okuyucuya sunmakla vazifelidir. Ancak zamanla görevleri artmıştır. Bunlar arasında sayımlara katılmak, durum tespit çalışması yapmak, okuyucuları denetlemek ve kütüphanede kitap istinsah edenleri izlemek sayılabilir. Müstensihlerin istinsah için kitabı cüzlerine ayırmalarına mani olmak, yaprakların kesilmesini yahut işaret için bükülmesini ve üzerine mürekkep dökülmesini önlemek gibi vazifeleri olduğuna dair bazı kayıtlar da mevcuttur.

Mesela Fatih Külliyesinde tesis edilen kütüphanede hafız-ı kütüb, kitapları medrese mensuplarından esirgemeyecek, ödünç vermeye nezaret edecek ve koruma konusunda azami gayret gösterecektir. II. Bayezid’in Edirne’deki külliyesinin vakfiyesinde hafız-ı kütübün vazifeleri daha ayrıntılı olarak verilmiştir. Buna göre vakıf kitapları korumak ve muhafaza etmenin yanısıra medresede oturan talebelere gerektiğinde kitap verirken şahitler huzurunda cüzlerini

ve sayfalarını sayıp kitabın ölçüleriyle cilt özelliklerini defterine yazıp şahitlerin adlarını da defterine kaydedecektir. Mihrişah Sultan’ın Üsküdar Külliyesi için hazırlanan vakfiyesinde hafız-ı kütübün medrese mensuplarının istediği kitapları bekletmeden vermesinin yanısıra çoğu günler de kitapların tozunu alması istenmiştir. Köse Hüsrev Paşa Van’daki külliye vakfiyesinde hafız-ı kütüb cüzleri dağılan kitapların cüzlerini bir araya getirmek ile vazifelenilirken Sinan Paşa’nın İstanbul’daki medrese ve zaviye vakfiyesinde ciltleri eskiyen kitapları tespit edip mütevelliyeye bildirmek suretiyle yenilenip tamir ettirilmesine refakat etmelidir.

Hafız-ı kütüblerin görevlerini vakfiye şartlarına uygun şekilde layıkıyla yerine getirmeleri nasıl bir kütüphane koleksiyonunun akıbeti için son derece önemliyse, bu önemli görevin ihmali de o derece mühim sonuçlara yol açmaktaydı. Dolayısıyla hafız-ı kütüblerin görevlerini ihmal etmesi halinde bazı vakfiye şartlarında eğer bir kitap kaybı söz konusuysa hafız-ı kütübün bu kaybı tazmin etmesi şart koşulurken bazı kütüphane kurucuları rehinsiz kitap ödünç veren veya kitapların kütüphaneden çıkarılmasına izin veren hafız-ı kütüblerin görevlerine son verileceğini bildirmiştir.

Bazı kütüphane vakfiyelerinde katib-i kütüb istihdamına da bütçe ayrıldığını görüyoruz. Katib-i kütüblerin asıl görevi kitapları defter etme ve kataloglama, okuyucuya ödünç verilen kitapların ve ödünç alan kişinin bilgilerini kayıt altına almaktır. Bazı vakfiyelerde katib-i kütübün ödünç verilen kitapların detaylı kaydını tutması istenmiştir.

Kütüphanelerin açılış kapanışlarındaki intizam, güvenlik ve mekanın temizliği gibi hususlar da elbette koleksiyon yönetiminin ayrılmaz parçalarıdır ve kitapların fiziki anlamda korunmasında hayati önemi taşırlar. Bazı vakfiyelerde zikredilen bevvab bilhassa müstakil bir binaya sahip kütüphanelerin kapılarının belirli saatlerde açılıp kapanmasından mesuldür. Bazı vakfiye kayıtlarında da hafız-ı kütübe işlerinde yardımcı olacağı belirtilmiştir. Ayrıca bazen ferraşlık, kırşın kütüphanenin ısıtılması, muhafızlık gibi ek vazifeler de almışlardır.

Ferraşın en temel vazifesi isminden de anlaşıldığı üzere temizliktir. Bunun yanısıra okuyucuların oturdukları hasır ve minderleri yajmak da vazifeleri

arasındadır. Müstakil kütüphanelerin ortaya çıkmasıyla birlikte görülen bir kadrodur. Görevleri hakkında vakfiyelerde pek bilgi verilmez ancak Süleymaniye Camii'ndeki kütüphanenin I. Mahmud'un veziriazamı Köse Mustafa Bâhir Paşa tarafından yeniden düzenlenmesi esnasında hazırlanan kaydı ferraşın farklı görevleri hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır: "Beher yevm vakt-i subhdan vakt-i asra değin hâfız-ı kütüb olanların ma'iyyetinde bulunup minderleri ferş ve meydan-ı kütübhaneyi tathirden sonra bâb-ı kütübhanede kıyam ve âmed-şüdidenlerin yedlerinde olan kitapları tecessüs itmek..." İsmail Erünsal'ın belirttiğine göre bu kayıt ferraşın kütüphane kapısında durup okuyucunun elindeki kitapları kontrol edeceğine dair elimizdeki tek örnektir.

Kitapların metin kısmının formalarının birbirine dikilerek iki kapak arasına konulması, yani ciltleme her ne kadar dekoratif kaygılarla yapılıyor gibi görünse de cildin en önemli işlevi kitabın metin kısmını korumaktır. Cildi hasar gören kitabın metin kısmının da zarar görmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla cilt yapmak bizzatıhi kitap koruma yöntemlerinden biri olup eskiyen ve hasarlı kitap ciltlerini tamir edecek bir görevlinin (mücellid) istihdam edilmesi yahut bu iş için bütçe ayrılması kütüphane tesis etmenin amaçlarına uygundur. Osmanlı vakıf kütüphanelerinde mücellid ihtiyacı bazen dışarıdan hizmet alma yoluyla bazen de kütüphaneye mahsus bir mücellidin istihdam edilmesiyle karşılanmıştır.

Kuruluş devri kütüphanelerinden Çelebi Mehmed'in Merzifon'daki medresesine kurduğu kütüphanede Kur'an-ı Kerim cüzlerinin ve fıkıh kitaplarının tamiri için günlük iki akçe ücretle bir mücellid tayin edildiğini görüyoruz. Fatih devrinde Eyüp Sultan Camii kadrosunda bir mücellid bulunmaktadır. Kanuni'nin İstanbul'da oğlu Şehzade Mehmed için yaptırdığı külliyesinde de "cüzlerin ve kitapların tamircisi" olarak tarif edilen Mehmed b. Ahmed isimli bir mücellid bulunmaktadır.

II. Selim'in Edirne Külliyesi medresesi için tesis ettiği kütüphanenin vakfiyesinde hafız-ı kütüble ilgili bazı ilginç şartlar kayıt altına alınmıştır. Kütüphaneye tayin edilen üç hafız-ı kütübden ikisinin hattatlık, nakkaşlık gibi vasıflara sahip olmaları ve gerektiğinde Mushaf'ların ve kitapların eksik sayfa-

larını tamamlamaları istenmektedir. Bu şart bize geçmişte zaman zaman bütüncü ve estetik uygulamalar yapıldığını göstermektedir.

Çağdaş konservasyon çalışmalarında mimari alanda olduğu kadar taşınabilir eserler üzerinde de bütüncü ve estetik bir uygulamanın doğru olup olmadığı yahut doğru uygulanıp uygulanmadığı tartışma konularından biridir. Konservasyon minimum müdahaleyle eseri/objeyi mevcut durumuna çok fazla müdahale etmeden bozulma hızının asgari seviyede tutulmasını amaçlar. Bütüncü ve estetik uygulamalar, yani malzeme bozulmaları, yüzey erozyonu ve parça kopmalarının eserin bütünlüğüne zarar verecek seviyeye geldiğinde ve özgün form, malzeme ve tekniklerin yetersiz kaldığı noktada modern malzeme ve tekniklerin yardımcı olarak kullanılması, minimum olmak koşuluyla modern koruma kuramında kabul görmüştür. Dolayısıyla eserin "estetik bütünlüğü" ve "potansiyel bütünlüğü" sağlanırken özgün formunun ve tarihi belge niteliği taşıdığı da unutulmamalıdır. Ancak henüz objeler tarih çalışmalarında bir belge olarak değerlendirilmiyor ve günlük hayatta kullanılıyorlardı. Dolayısıyla eserin bütünlüğünü korumak ve insan faydasına yeniden sunmak amacı ile yapılan tamir esnasında eserin tarihi, sanatsal yahut teknik özelliklerine her zaman dikkat edilmediği anlaşılmaktadır. Günümüzde, yazma eserlerde bulunan eski tamir izleri bu gibi uygulamalara işaret etmektedir. Ancak kitabın dönemsel özelliklerine çoğu zaman riayet edilmesede tamir esnasında uygulanan zarif bütüncü örneklerine de —bilhassa saray koleksiyonlarında— rastlıyoruz. Mesela Zeren Tanındı, "13-14. yüzyılda Yazılmış Kur'anların Kanunî Döneminde Yenilenmesi" isimli makalesinde Topkapı Sarayı Nakkaşhanesinin sarayda bulunan Kur'an-ı Kerim'lere müdahale ettiği ve dönemin zevkine göre yenilemelerde bulunduğunu çeşitli örnekler üzerinden göstermiştir.

Öte yandan tıpkı kitap vakfetmek gibi hayır işlemek, öldükten sonra da unutulmayarak dua almaya devam etmek amacıyla kitap tamir ettirme yolunu seçenler de olmuştur. Bazı kitapların üzerindeki tamir kayıtları kitabın tarihi hakkında kıymetli belgelerdir. Saray koleksiyonlarındaki sanatlı eserlerin yanı sıra bilhassa saray koşullarında birikmiş

ve daha gündelik kullanım için üretilmiş kitaplarda bu tarz tamir kayıtlarına rastlamak mümkündür. Mesela koşullar koleksiyonundaki bir Mushaf-ı Şerif'in fevaid sayfasına not alınan ifadeler konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir: "Biavnillahi teâlâ bu Mushaf-ı Şerif'i saray-ı cedid terberdarlarından Musa Ağa meremmet etdirmişdir. Kıraat iden mü'min karındaşlarından rica ve niyaz olunur ki üç İhlâs ile bir Fatihâ-i Şerife okuyup sevabın mezkûra hibe eyleyeller." Hayır işleyip dua almak amacıyla kitap tamir ettirmek ve bunu kayıt altına almak günümüz zaviyesinden bakıldığında kişilerin daha görünür olma ve isimlerini ölümsüzleştirme yollarından biri olarak da okunabilir.

Vakfiyelerin konservasyon ve preservasyon alanında devam edegelen geleneksel ve modern koruma teknikleri konusunda yaşanan tartışmalara ışık tutacağı şüphesizdir. Köklü bir kütüphanecilik ve koruma geleneğinin yüzyıllar boyunca nasıl bir gelişim gösterdiğini izleme imkanı sağlayan vakfiyelerin içerdikleri ilginç detaylar yeni yaklaşımlara kapı aralayabilir. **Z**

KAYNAKÇA

- 1 Adam Gacek, *Arapça Elyazmalar İçin Rehber*, çev. Ali Benli ve M. Cüneyt Kaya, Klasik Yayınları, 2017.
- 2 Ahmet Ersen, "Mimarî Korumada Otantiklik ve Bütüncü Sorunu", *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, 2009, s. 8-15.
- 3 Dündar Ali Kılıç ve Malik Yılmaz, "Kaçanıklı Mehmed Paşa Vakfiyesi ve Kütüphanesi", *ATASOBED*, sayı 22 (Özel Sayı), 2018, s.1845-1860.
- 4 Fulya İbanoğlu, "İstanbul Camii ve Tekke Kütüphanelerine İki Örnek: Eyüp Sultan Camii ve Yenikapı Mevlevihânesi Kütüphanesi", *Din ve Hayat Dergisi*, sayı 30, 2017, s. 94-99.
- 5 Günay Kut ve Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984.
- 6 Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi, Kemankeş Koleksiyonu: 15-M; 591.
- 7 İsmail Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*, Timaş Yayınevi, 2015.
- 8 Müjgan Cunbur, "Kütüphane Vakfiyelerinden Notlar", *Erdem*, c.1, sayı 3, 1985, s. 711-743.
- 9 Müjgan Cunbur, "Osmanlı Çağı Türk Kütüphanelerinde Personel Düzenini Geliştirme Çabaları", *VII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler II*, TTK, 1973, s. 675-688.
- 10 Müjgan Cunbur, "Vakfiyelere Göre Eski Türk Kütüphanelerinin Yönetimi", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 9, 1962: (1-2), s.14-35.
- 11 Müjgan Cunbur, "I. Abdülhamid Vakfiyesi ve Hamidiye Kütüphanesi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. 22, sayı 1-2, 1964, s. 17-68.
- 12 Semavi Eyice, "Hâfız Ahmed Paşa Camii ve Külliyesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 15, 1997, s. 85-87.
- 13 Süheyl Ünver, "10 Asır Evvel Şarkda Kitablara Alâkaya Dair", *Tib Arkivi*, c. 2, No. 7, 1938, s. 86-87.
- 14 Süheyl Ünver, "Şark'ta Kitap Sevgisi", [http://tk.org.tr/index.php/TK/article/viewFile/2254/2220\[05.01.2021\]](http://tk.org.tr/index.php/TK/article/viewFile/2254/2220[05.01.2021]).
- 15 Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Antalya Tekelioğlu Koleksiyonu: 701.
- 16 Üsküdar Şer'i Sicil Defterleri, 383:58.
- 17 Zeren Tanındı, "13-14. Yüzyılda Yazılmış Kur'anların Kanunî Döneminde Yenilenmesi", *Topkapı Sarayı Yıllık*, sayı 1, 1986, s. 140-152.